

Tutkimus suomen infinitiiveistä

Z. M. DUBROVINA *Infinitiviy v finskom jazyke*. Leningrad 1972. 208 s.

Itämerensuomalaisille kielille on ominaista infinitiivien runsaus. Usein on viitattu niihin vaikeuksiin, joita aiheutuu ulkomaalaisille suomen kielen opiskelijoille ja kääntäjille tällaisesta verbikategorioiden monimuotoisuudesta. Neuvostoliittolainen tutkija Zinaida Dubrovina ei kuitenkaan käsittele suomen kielen infinitiivejä vieraskielisille vaikeuksia aiheuttavina kummallisuuksina, vaan hän analysoi perusteellisesti tällaisten verbi-
muotojen lauseopillisiä funktioita.

Dubrovina viittaa aluksi niihin erilaisiin käsityksiin, joita tähän liittyvistä ky-

symyksistä on esitetty. Varsinaisena lähtökohtana hänellä on Setälän lauseoppi, josta hänellä onkin esitettävänään useita kriittisiä huomautuksia. Tutkimuksen materiaalina on ollut edustava kokoelma suomalaisten kirjailijoiden teoksista ja kansanrunoudesta poimittuja näytteitä.

Kielemme infinitiiveistä on alkuperältään vanhin ja parhaiten indoeurooppalaisten kielten infinitiivijärjestelmiä vastaava I infinitiivi, varsinkin sen lyhempi muoto. Ensiksi tutkija tarkastelee I infinitiivin lyhemmän muodon avulla muodostettavia finaalikonstruktioita, jotka ovat ominaisia kansanrunouden kielelle ja joita tavataan yleiskielessäkin usein, esim. *Keltaista voitakin heillä oli panna puuroon silmäksi*. Verbin transitiivisuuden tai intransitiivisuuden mukaan substantiivi voi tällöin olla joko subjektina tai objektina. Esiteltävässä tutkimuksessa tarkastellaan monelta kannalta tällaisten rakenteiden substantiivin ja infinitiivin välistä loogista suhdetta ja sen pohjana olevia substantiivin ja myös infinitiivin leksikaalisia merkityksiä. Substantiivin ja infinitiivin välistä loogista yhteyttä voi vahvistaa pronomini *mikä*, esim. *Ja oli siinä ruokaa mitä syödä*. Tyyppin *on (ei ole) ruokaa mitä syödä* Dubrovina katsoo — Pauli Saukkoseen viitaten — olevan peräisin venäjältä, josta se on levinnyt laajemmaltikin itämerensuomalaisiin kieliin. Myös omaperäisenä pidetylle tyyppille *on (ei ole) leipää syödä* tekijä esittää eräitä paralleelleja venäjän puhekielestä, vrt. esim. *u menja net vremeni sport'* 'minulla ei ole aikaa hukata'.

Dubrovina tarkastelee mielenkiintoisella tavalla I infinitiivin lyhemmän muodon sisältävien finaalarakenteiden asemaa suomen kieliopissa. Onhan tapana katsoa, että finaalikonstruktioissa sekä lyhempi että pitempi muoto yhtä hyvin käyvät pääverbin ilmaiseman toiminnan osoittamiseen. E. N. Setälä näki eron vain siinä, että I infinitiivin pitempi muoto ilmaisee aktiivista ja lyhempi passiivista suhdetta. Setälän oli kuitenkin myönnettävä, että tästä säännöstä on poikkeuksia. Siten

esim. lauseessa *Hän toi omenoita syödäksemme* pitempi muoto on passiivimerkityksinen ja esimerkissä *On meillä tupia tulla, kalhot kartanot asua* ovat taas lyhemmät muodot aktiivimerkityksisiä. Tällaisia poikkeuksia, joita on paljonkin, ei ole aiemmin tyydyttävästi selitetty. Dubrovinan mukaan poikkeusten syy on siinä, että suomen kielessä on kaksi finaalikonstruktioityyppiä, joissa käytetään molempia I infinitiivin muotoja. Vanhempi ja kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä säilynyt infinitiivi on se, joka ilmaisee kohteen tarkoitusta. Tässä funktiossa esiintyy enimmäkseen lyhempi muoto. Vaikka joskus käytetään pitempääkin, näiden muotojen välillä ei ole merkityseroa. Dubrovina osoittaa, että tällaisiin tapauksiin ei aina sovi Setälän toteamus infinitiivistä pääverbin toiminnan ilmaisijana. Olennaista on se, että tällaisen konstruktion sisältävät intransitiivilauseet (esim. *On leipää lasten syödä*; *Lapsilla on leipää syödä*) ovat eksistentiaalisia eivätkä osoita toimintaa vaan olemassaoloa. Vastaavissa transitiivilauseissa (esim. *Isä toi leipää lasten syödä*) pääverbi (*syödä*) ilmaisee kyllä toimintaa ja jopa toiminnan päämäärää, mutta tässäkin on infinitiivin suhde substantiiviin (*leipä — syödä*) niin tärkeä, että infinitiivi ei ilmaise niinkään toiminnan päämäärää kuin toiminnan kohdetta. Dubrovina toteaa tällaisen konstruktion olevan harvinainen nykyisessä kirjakielessä, mutta yleisiä ovat kuitenkin sellaiset lähinnä vastaavat ilmaistyyppit kuin *Hänellä ei milloinkaan ollut rahaa lainata tai Onko teillä antaa tulla*.

Nyky-suomessa käytetään usein sellaisia I infinitiivin pitemmän muodon sisältäviä rakenteita, jotka ilmaisevat sellaista toimintaa, jonka toteutuminen on yhteydessä pääverbin osoittaman toiminnan toteutumiseen, esim. *Hän poikkensi rantaan juottaaksensa hevossensa*. Tämmöisissä tapauksissa infinitiivikonstruktio kuuluu vain pääverbiin eikä ole yhteydessä muihin lauseenjäseniin. Näihin tapauksiin sopii myös täysin Setälän toteamus infinitiivistä toiminnan päämäärän ilmaisijana. Tätä

rakennetta käytetään vain silloin, kun infinitiivin ilmaisevan toiminnan suorittajana on pääverbin subjekti, ja silloin pitempi muoto ilmaisee aktiivista toimintaa. Selvästi toiminnan päämäärää ilmaiseva infinitiivi on historiallisesti katsoen myöhäisempi kuin kohteen tarkoitusta ilmaiseva.

Lyhyen muodon latiivimerkitys näkyy myös sentyyppisissä rakenteissa kuin *Tie on vaikea kulkea*. Tällöin infinitiivillä on rajoittava merkitys, ja tämä rakenne on lähellä sitä tyyppiä, jossa on kysymys kohteen tarkoituksesta. On havaittavissa eri tapauksia.

1) Useimmiten subjekti on infinitiivin ilmaisevan toiminnan loogisena objektina, esim. *Pata oli vaikea saada uuniin*. Siksi Setälä puhuu tällaisen infinitiivin passiivisesta merkityksestä, johon viittaa sekin, että tässä funktiossa käytetään joskus passiivin partisiippia, vrt. esim. *Liian raskas kannettavaksi*.

2) Subjekti tai suora objekti voi olla infinitiivin ilmaisevan toiminnan loogisena adverbialina, esim. *Kantavat hanget olivat keveät kulkea*.

Abstraktisubstantiivien yhteydessä lyhyt muoto voi esiintyä määrittelevässä tehtävässä. Silloin substantiivi ja infinitiivi muodostavat kiinteän sanaliiton, jossa pääasana on substantiivi ja siitä riippuvana jäsenenä on infinitiivi. Infinitiiviä voi tällöin nimittää subjektiiviseksi, esim. *halu lähteä, tahto ohjata*, tai objektiiviseksi, esim. *käskeytys hajaantua, määräys saapua*. Dubrovina erittelee semanttisesti ne substantiivit, jotka voivat tulla kysymykseen tällaisissa sanaliitoissa. Ne ilmaisevat mm. sisäistä pyrkimystä, kykyä, toimintahalua, emootioita, mahdollisuutta, välttämättömyyttä jne. Tutkija viittaa Osmo Ikolan käsitykseen useiden tällaisten rakenteiden fraasinomaisuudesta ja kiinnittää huomiota siihen, että määrittelevän infinitiivin rajat ovat Setälän lauseopissa hämärät.

Useat niistä huomioista, jotka Dubrovina esittää yksipersoonaisiin verbeihin liittyvästä infinitiivistä, poikkeavat tähän

asti esitetystä käsityksestä. Setälältä periytyvän katsantokannan mukaan yksipersoonaisiin verbeihin liittyvä infinitiivi on subjektina. Dubrovina viittaa Aarni Penttilän ajatukseen, jonka mukaisesti suurin osa yksipersoonaisista lauseista on luonteeltaan persoonattomia; Penttilän jäsenyystapakin oli toinen. Huolimatta eräistä Ikolan esittämistä täsmennyksistä ei ole saavutettu yksimielisyyttä näissä kysymyksissä. Dubrovina ei omasta puolestaan hyväksy termiä yksipersoonainen tässä yhteydessä, vaan hänen mielestään olisi tällöin puhuttava persoonattomista verbeistä indoeurooppalaisten kielten kieloppien käytännön mukaisesti. Todettakoon muuten, että myös unkarin kielioissa nimitetään persoonattomiksi sellaisia verbejä kuin *havazik 'sataa lunta', alkonyodik 'hämärtää', nem lehet 'ei voi'* (vrt. esim. József Tompa, *Kleine ungarische Grammatik* s. 160). Sanaa *yksipersoonainen* on käytetty Dubrovinan mielestä liian monessa merkityksessä. Käsitellessään infinitiivin liittymistä sellaisiin tyypillisesti yksipersoonaisina pidettyihin verbeihin kuin *pitää, täytyy, sopii, kelpaa* jne. Dubrovina toteaa, että tällöin pitäisi puhua *persoonattomasta* käytöstä, koska ei edellytetä teon suorittajaa. Tässä yhteydessä tekijä muuten ei tuo kyllin selvästi esiin sitä, että *täytyä*-verbiä ei suomen kirjakeleessä käytetä useissa persoonissa (ei **minä täydyn, *sinä täydyt* jne.). Esim. lause *Näyttelyssä kannattaa käydä* on Dubrovinan mukaan yksiosainen: siinä on yhdyspredikaatti, joka koostuu persoonattomasta (tai persoonattomasti käytetystä) verbistä ja infinitiivistä; subjektia ei tässä lauseessa ole lainkaan. Dubrovina ei pidä kaksiosaisina myöskään sellaisia lauseita, jotka muodostuvat toiminnan laatua ilmaisevista rakenteista, kuten *on pakko, on määrä, on lupa, on tarkoitus, on velvollisuus tehdä jotakin*. Setälän mukaan näissä on substantiivi subjektina, jota määrittää infinitiivi. Paavo Siron ja Pauli Saukkosen mukaan taas infinitiivi on tällöin subjektina ja substantiivi predikaativina. Penttilä pitää infinitiiviä adverbiala-

lina. Dubrovinan käsityksen mukaan nämäkin rakenteet muistuttavat läheisesti aiemmin mainittuja *pitää, täytyy* + infinitiivi -rakenteita, ja ne muodostavat samaan tapaan yksiosaisen persoonattomien lauseiden yhdyspredikaatin. Näiden konstruktoiden substantiivilla ei ole Dubrovinan mielestä sellaista suhdetta, että voisi tulla kysymyksen subjekti — predikaatti -jäsenitys.

I infinitiivin lyhyt muoto esiintyy myös sellaisissa predikatiivisissa rakenteissa kuin *on ilo, on häpeä, on synti tehdä* jtk. Näissä infinitiivi sisältää emotionaalisen tai moderatiivisen vivahteen. Sanajärjestys on tällöin varsin kiinteä: infinitiivi seuraa predikatiivikonstruktiota ja finiittiverbi on substantiivin edellä. Dubrovina hyväksyy Saukkosen tavoin sen tulkinnan, että näissä tapauksissa on kysymys kaksiosaisista rakenteista, joissa infinitiivi on subjektina ja substantiivi predikatiivina. Tätä näkemystä on tutkijan mukaan tukemassa intonaatio esim. lauseissa *Oli ilo ohjata tätä näytelmää* tai *On tosiaan synti kirjoittaa tällaisena päivänä*. Näissä on sellainen tauko *ohjata* ja *synti* -sanojen jäljessä, että se viittaa erillisen subjektin olemassaoloon. Kuitenkin tietyissä tapauksissa tällainen tauko voi puuttua tai esiintyä heikkona, ja silloin Dubrovina on jälleen taipuvainen samantapaiseen jäsenyyteen kuin aikaisemmissa tapauksissa. Rakenteissa tyyppiä *on häpeä kerjätä, on synti laiskotella* ei ole vastaavanlaista taukoa, joka intonaatiopuutteena olisi erottamassa infinitiiviä subjektiksi. Silloin on kysymyksessä yksiosainen persoonaton lause, jossa infinitiivi kuuluu yhdyspredikaattiin. Tähän ratkaisuun Dubrovinaa on ollut houkuttelemassa myös venäjän kieli, jossa tyypit *on ilo, on synti* ilmaistaan yhdellä sanalla (*radastno, grešno* jne.).

Dubrovina ottaa puheeksi myös ne tapaukset, joissa infinitiivi esiintyy itsenäisenä, kaksiosaisen lauseen pääjäsenenä, kun rakenteeseen kuuluu nominatiiviasuinen substantiivi, siis infinitiivi-nominirakenteet. Näitä hän erottaa neljä ryhmää.

1) Finiittiverbi on substantiivin edellä,

esim. *Eikä ole muiden asia sitä häneltä kysellä*. Tällöin *eikä ole asia* on Dubrovinan mukaan nominipredikaatti ja infinitiivi *kysellä* on subjekti, jonka tauko erottaa predikaatista. Tekijällä on ollut tiettyjä vaikeuksia pitää tämä rakenne erossa predikatiivirakenteista *on ilo, on määrä, on säälä* jne. Hän myöntää, että vaikkapa lause *Oli suuri ilo kestitä vähän tuntematonta sotilasta* on kaksihakmotteinen ja merkitsee joko (a) persoonattomasti 'oli hyvin miellyttävää hiukan kestitä tuntematonta sotilasta' tai (b) kaksiosaisesti 'oli suuri ilo / hiukan kestitä tuntematonta sotilasta'.

2) Vielä mutkikkaampi on tilanne silloin, kun finiittiverbi on substantiivin jäljessä, siis infinitiivin edellä, esim. *Tarkoituksemme on puhua asiasta*. Tällaisissa tapauksissa on ollut tapana katsoa infinitiivi subjektiksi ja substantiivi predikatiiviksi. Nytkin Dubrovina etsii toisenlaista ratkaisua: substantiivi onkin subjektina ja infinitiivi predikatiivina. Tähän jäsenyyteen hän on taipuvainen sanajärjestyksen ja semantiikan perusteella. Siten esimerkiksi lause *Tärkein tehtävä on nyt huolehtia työttömistä* voidaan tulkita kahdella tavalla, joko (a) 'tärkein tehtävä nyt — huolehtia työttömistä' tai (b) 'huolehtia työttömistä — nyt tärkein tehtävä'. Tulkinnanvaraisuutta ei ole silloin, jos substantiivi on essiivissä, esim. *Matkan tarkoituksena on edistää Ranskan ja NL:n välistä kauppa*.

3) Finiittiverbi voi puuttua varsinkin ekspressiivikonstruktiosta, esim. *Mi autuus helmaas nukkua, Sä uniemme maa*. Tällöin infinitiivi on subjektina ja substantiivi predikatiivina.

4) Substantiivi on partitiivissa, esim. *On pelkkää harhaluuloa kuitella, että...* Silloin substantiivi on predikaatin nominiosana.

Dubrovina käsittelee myös sellaisia predikatiivirakenteita, joihin kuuluu *on* + adjektiivi + infinitiivi, kuten *on helppo(a) nähdä*. Tässä on hänen mukaansa kysymyksessä yksiosainen persoonaton lause, jossa I infinitiivi esiintyy yhdyspredikaatin osana. Silloinkin sanajärjestys on kiin-

teä: infinitiivi on aina predikatiivikonstruktion jäljessä ja finiittiverbi tavallisesti adjektiivin edellä; kuitenkin jos adjektiivista esiintyy partitiivissa oleva superlatiivi, järjestys saattaa olla toinen, esim. *varmintä hänen oli mennä*. Tämä on Setälän mukaan kaksiosainen lausetyyppi, johon sisältyy yksipersonainen predikaatti, tavallisesti adjektiivinen predikatiivi ja subjektina infinitiivi. Dubrovina kiinnittää huomiota siihen, että Siro nimittää lausetyyppejä *Hänen oli hyvä ja helppo olla* persoonattomaksi ja että Penttilän mukaan ilmaisutyypeissä *on edullista, hauska(a) tehdä jtk* infinitiivi ei ole subjekti vaan lauseet ovat persoonattomia. Neuvostoliittolaisen tutkijan M. I. Mullosen kanta on sama kuin Penttilän. Dubrovinanakaan mielestä infinitiivi ei ole tässä subjektina vaan persoonattoman lauseen yhdyspredikaatin osana. Kuitenkin hän pitää mahdollisena, että kaksiosainen lause voi olla kysymyksessä, jos finiittiverbi on nominin ja infinitiivin välissä. Silloin infinitiivin edellä on intonaatiotauko. Myös Penttilän mukaan infinitiivin käyttö on hyvin lähellä subjektia tyyppissä *ihanaa on elää* (ks. Vir. 1956 s. 121). Johdonmukaisimmin kaksiosaisia näyttävät olevan superlatiiviset rakenteet, esim. *tärkeintä oli tehdä työnsä hyvin*.

Edelleen infinitiivi voi liittyä predikatiivikonstruktiioihin *on tarvis, on väärin, on suotta*, joihin kuuluu *on* + adverbi, sekä subjektina 3. persoonassa oleviin kausatiiviverbeihin *haluttaa, himottaa, hyödyttää, miellyttää* jne. Infinitiivi on lisäksi subjektina eräissä muissa Dubrovinan käsittelemissä tapauksissa: a) Rakenteissa, jotka muodostuvat *on*-verbimuodosta + essiivisestä adverbialista, esim. *on tapana, on tehtävänä* jne. b) Rakenteissa, jotka koostuvat 3. persoonassa olevasta *tulla-* tai *käydä-*verbin muodosta ja translatiivisesta adverbialista; substantiivit ovat samat kuin a-kohdassa. Esim. *tulla tavaksi*. Translatiivisijassa voi olla tällöin myös adjektiivi, joka esiintyy predikaatin nominiosana. c) Rakenteissa, jotka muodostuvat verbeistä *tuntua* ja *näyttää* + ablatiiv-

vissa olevasta adjektiivista, esim. *tuntua mukavalta, näyttää mahdolliselta*. I infinitiivin lyhyt muoto saattaa liittyä subjektina myös sentyyppisiin sanallittoihiin kuin *johtua mieleen, pälkähtää päähän, käydä laatuun, tuottaa vaikeuksia* jne.

Dubrovina on tarkastellut sitäkin, millaisiin verbeihin I infinitiivi voi liittyä, ja hän on eritellyt nämä verbit semanttisesti. Lauseenjäsennyksen kannalta on todettavissa, että Setälän mukaan infinitiivi on tällöin suorana objektina. Tähän Dubrovina ei yhdy vaan kannattaa Penttilän käsitystä, jonka mukaan infinitiivi on adverbiaali.

II infinitiiviä Dubrovina on käsitellyt siten, että ensiksi ovat puheena II infinitiivin inessiivin ja sitten instruktiivin syntaktiset funktiot. Inessiivin osalta tarkastellaan erikseen niitä tapauksia, joissa subjekti ilmaistaan genetiivillä ja erikseen niitä, joissa subjekti ilmaistaan possessiivisuffiksilla. Genetiivityypissä erotetaan kuusi erilaista tyyppiä siltä kannalta, millainen on päälauseen verbin ja temporaalirakenteen inessiivin keskinäinen aikasuhte.

1) Molemmat ilmaisevat pitkäaikaista ja täysin samanaikaista toimintaa, esim. *Aseiden puhuessa väkenevät sydämet*. Tällöin on mahdollinen myös sellainen suhde, että inessiivimuotoinen verbi myötäilee pääverbin ilmaisemaa toimintaa, ja silloin rakenne ei vastaa kysymykseen *milloin?*. Esim. *Viulun sävel värähtelee pianon pehmeästi säestäessä*. Infinitiivikonstruktio voi ilmaista paitsi aikaa myös tapaa tai syytä, ja varsinkin tapaa ilmaiseva inessiivirakenne on aina pääverbin jäljessä.

2) Molemmat toiminnot toistuvat moneen kertaan ja ovat sitä paitsi samanaikaisia. Esim. *Huurteiset jäiset puut nasahivat tuon tuostakin hänen takanaan tuulen hengen niitä silloin tällöin liikuttaessa*.

3) Inessiivi ilmaisee pitkäaikaista toimintaa, jonka kestäessä moneen kertaan toistuu pääverbin osoittama toiminta, esim. *Yhden puhuessa nykyttivät toiset päätään*.

4) Inessiivi ilmaisee sellaista toimintaa,

jonka tapahtumisen jonakin hetkenä satuu pääverbin ilmaisema tapahtuma, esim. *Yrjön ollessa seitsemännellä luokalla tapahtui onnettomuus.*

5) Inessiivi ilmaisee toimintaa, joka tapahtuu jonakin sellaisen toiminnan hetkenä, josta puhutaan hallitsevassa lauseessa, esim. *Antin tullessa siellä jo kisattiin.*

6) Inessiivi ja hallitseva verbi ilmaisevat hetkellistä toimintaa, esim. *Vasta kellon lyödessä kaksitoista hän perinpohjin rauhoittui.*

Nämä samat ryhmät Dubrovina erottaa silloinkin, kun subjekti on ilmaistuna possessiivisuffiksilla. Hän myöntää kuitenkin, etteivät kaikki II infinitiivin inessiivin sisältävät konstruktiot suinkaan mahdu näihin kuuteen tyyppiin. Monesti on vaikea ratkaista esimerkiksi sitä, onko kysymyksessä jatkuva vai päättynyt tekeminen, kun suomesta puuttuu verbien aspektikategoria.

Dubrovina käsittelee myös sellaisia possessiivisuffiksillisia tapauksia, joissa II infinitiivin possessiivisuffiksi ei tavalliseen tapaan viittaakaan hallitsevan lauseen subjektiin vaan johonkin muuhun lauseenjäseneen. Silloin infinitiivikonstruktio on aina hallitsevan lauseen edessä. Viittaus voi tapahtua vaikkapa suoraan objektiin, esim. *Tämän sanoessani minua alkoi kovasti naurattaa.* Lisäksi tulee kysymyksen useita tapauksia, joissa ei esiinny minkäänlaista viittaussuhdetta, esim. *Herätessäni oli kotona vain äiti.* Dubrovina erottaa vielä tapauksia, joista puuttuu infinitiivikonstruktion subjektiosa, esim. (passiivinen) *Määriteltäessä lapin kielen asemaa suomalais-ugrilaisessa kielikunnassa antavat korvaamatonta apua tämän kielen balttilaiset lainasanat tai (aktiivinen) Arjet menivät kyntäessä.*

II infinitiivin instruktiivin sisältäviä rakenteita käsitellessään Dubrovina lähtee liikkeelle siitä yleisesti hyväksytyistä käsityksestä, että tällöin instruktiivi ilmaisee verbin osoittaman toiminnan tapaa tai keinoa. Hän ei kuitenkaan tyydy näin lyhyeen määritelmään vaan ryhtyy erittelemään tarkemmin eri tyyppisiä. Useimmi-

ten tällaisen instruktiivin osoittaman toiminnan suorittajana on hallitsevan verbin subjekti, ja tavallisesti tämä sija ilmaisee, miten hallitsevaan verbiin sisältyvä toiminta suoritetaan, esim. *Tuli paloi loimuten.* Vielä useammin tällä muodolla ilmaistaan hallitsevaan verbiin liittyvää lisätoimintaa, jonka tämän verbin subjekti suorittaa, esim. *Vaimoni istui siellä lehtiä lukien.*

Meillä on pidetty varsinkin kirjakielen normina, että II infinitiivin instruktiivin ja hallitsevan verbin ilmaisemien toimintojen tulee olla samanaikaisia (SKRK, Penttilä, Saarimaa). Dubrovina saattaa kuitenkin osoittaa, että instruktiivi tällöin useinkin ilmaisee sellaista toimintaa, joka seuraa hallitsevan verbin osoittamaa toimintaa, esim. — *meni ovesta työhuoneeseen kiertäen valot palamaan.* Onpa sellaisiakin esimerkkejä, joissa II infinitiivin instruktiivia on käytetty ilmaisemaan toimintaa, joka edeltää hallitsevan verbin toimintaa, esim. *Ollen äsken pyöreitä ja lempeitä ovat he nyt kulmikkaita, jyrkkiä ja uhkaavia.* Instruktiivi voi ilmaista myös toiminnan suorittamisen syytä, ehtoa tai välinettä, esim. *Yhtiäkkiä hän jätti onkimisen, pitäen tappamista syntinä.*

Esimerkkiaineistosta on pääteltävissä, että yleensä II infinitiivin instruktiivilla ja hallitsevalla verbillä on sama suorittaja. Tämän seikan ja molempien verbien toiminnolle ominaisen samanaikaisuuden perusteella on todettavissa, että II infinitiivin instruktiivi, varsinkin passiivin partitiivimuoto, vastaa usein venäjän imperfektiivisen aspektin gerundia, esim. *syötyäni lepäsin* = ven. *пojeв, ja odohнул.*

Kuitenkin on sekin mahdollista, että II infinitiivin instruktiivi ilmaisee semmoista toimintaa, jonka suorittaja ei lankea yksin hallitsevan verbin subjektin kanssa. Tällöin tulevat kysymykseen seuraavat mahdollisuudet.

1) Instruktiivin ilmaiseman toiminnan suorittaja osoitetaan genetiivillä tai possessiivisuffiksilla, esimerkiksi sellaisissa tapauksissa kuin *kaikkien nähden, syksyn tullen.*

2) Instruktiivi voi esiintyä nominati-

vus absolutus -rakenteen predikaattiosana, ja silloin subjektiosa ilmaistaan yksikön tai monikon nominatiivissa olevalla substantiivilla, esim. *Pyryinen pimeä yö. Rautakuorma ulappata ajaen. Viültatie tuiskuun häihyen.*

3) Instruktiivin ilmaiseman toiminnan suorittaa tuntematon tekijä, josta ei ole lauseessa mitään merkkiä. Tällaiset konstruktioit ovat erityisen ominaisia sananparsien ja kansanrunouden kielelle, esim. *Ei kukko käskien laula.*

II infinitiivin instruktiivia voidaan käyttää myös kirjoittajan välihuomautuksissa, esim. *Nimestä päättäen hän on sak-salainen.*

Dubrovina ei ole jättänyt huomiotta sitäkään, että tietyissä tapauksissa II infinitiivin instruktiivimuodot ovat saattaneet kivettyä, kuten *suoraan sanoen, totta puhuen, alun pitäen*, tai kiintyä adverbi-ilmauksiksi, esim. *mennen tullen, tieten tahtoen*. Joskus tällaiset instruktiivit ovat muotoutuneet postpositioiksi, kuten *siitä lähtien, lapsesta pitäen*.

III infinitiiviä käsitellessään Dubrovina kiinnittää aluksi huomiota III infinitiivin illatiivin keskeiseen asemaan ja sen rinnastamiseen I infinitiivin lyhempään muotoon syntaktisten funktioiden kannalta. Hän toteaa tämän muodon liittyvän tavallisesti verbeihin ja korostaa tämän infinitiivimuodon olennaista riippuvuutta siitä, liittykö se intransitiivi- vai transitiiviverbiin. Siten voi olla kysymyksessä III infinitiivin illatiivin esiintyminen subjektiivisen tai objektiivisen infinitiivin funktiossa.

Tätäkin muotokategoriaa tarkastellu- saan Dubrovina pyrkii ryhmittelemään semanttisesti ne hallitsevat verbit, joihin III infinitiivin illatiivi tavallisesti liittyy, joskin hän myöntää heti, että tällöin on vaikea päästä tyhjentyvään luetteloon. Hän erottaa verbiryhmiä, jotka ilmaisevat mm. liikettä, alkamista, mielialaa, subjektin syntymistä tai ilmaantumista tai siirtymistä uuteen asemaan. Usein tulevat kysymykseen myös refleksiiverbit ja tie- tyt mainittuihin ryhmiin mahtumattomat

verbit.

Transitiiviverbien yhteydessä III infi- nitiivin illatiivi esiintyy objektiivisena in- finitiivinä.

Jos verrataan toisiinsa suomen infini- tiivijärjestelmän kahta tärkeintä muotoa, I infinitiivin lyhempää muotoa ja III in- finitiivin illatiivia, voidaan havaita, että tiettyihin verbeihin voi liittyä vuoroin jompikumpi muoto. Tällaisia verbejä ovat Dubrovinan tutkimuksen mukaan *saada, tahtoa, pyyttää, unohtaa ja vaatia*, esim. *hän sai kuulla — se sai hänet lähtemään*. Tällöin siis I infinitiivin lyhempi muoto ilmaisee hallitsevan verbin subjektin ja III infinitiivin illatiivi objektin toimintaa.

Tutkimuksen laatija on pyrkinyt ryh- mittelemään semanttisesti myös ne transi- tiiviverbit, jotka voivat liittyä III infini- tiivin illatiiviin. Transitiiviverbit kuulu- vat niihin tärkeänä ryhmänä. Yleensä sellaisissa lauseissa, joihin sisältyy transi- tiiviverbiin liittynyt III infinitiivin illa- tiivi, on transitiiviverbin suora objekti in- finitiivin ilmaiseman toiminnan suoritta- jana. Suomen kielessä käytetään objekti- vista infinitiiviä runsaammin kuin venä- jässä.

III infinitiivin illatiivi voi liittyä myös nomineihin, ennen kaikkea tiettyihin ad- jektiiiveihin, kuten *halukas, innokas, haluton tekemään jtk*, ja myös substantiiveihin, esim. *mestari, taituri, peto tekemään jtk*. Myös itsenäinen käyttö on mahdollista, esim. silloin kun ilmaistaan sellaista toimintaa, jonka suorittamiseen subjekti pyrkii yht- äkkiä ja erityisen energisesti, kuten tyy- pissä *Me huutamaan yhdestä suusta*. Vastaa- vaa infinitiivin käyttöä tavataan venäjäs- säkin.

III infinitiivin inessiivin yhteydessä Dubrovina toteaa kielioppien tavallisen maininnan, että tätä muotoa käytetään verbien *olla* tai *käydä* kanssa tai sellaisten verbien yhteydessä, jotka merkitsevät jos- sakin oleskelua tai käymistä. Hän tarkis- taa tätäkin määritelmää huomattavasti ja toteaa kysymykseen tulevien verbien piirin olevan melkoisesti laajempi. Hän erottaa *olla*-verbin erilaisia merkitysvi-

vahteita ja valaisee esimerkein, millaisia aikaa tai tapaa ilmaisevia adverbija tähän verbiin voi usein liittyä. Tyypissä *Miehiä on pihalla puuta hakkaamassa* tutkija toteaa partitiivisubjektin todistavan predikaattiverbin *olla* itsenäisyydestä, koska tässä transitiiviverbiin liittyy partitiivisubjekti. Edelleen Dubrovina luettelee sellaisia inessiivin käyttömahdollisuuksia, joissa tämä infinitiivi liittyy liikettä merkitseviin verbeihin, erityisen luonteenomaisesti *-ele-*verbeihin.

Kaikissa mainituissa tapauksissa III infinitiivin inessiivi liittyy intransitiiviverbiin, mutta tulee kysymyksen myös sen käyttö transitiiviverbien kanssa kuten III infinitiivin illatiivissakin. Silloin inessiivi ilmaisee toimintaa, jonka suorittaa hallitsevan verbin objekti, esim. *Minä näin teidät siellä istumassa*. Jos objektina on pronomini *itse*, silloin inessiivimuodon ilmaiseman toiminnan suorittajana on hallitsevan verbin subjekti. Samassa yhteydessä on kiinnitetty huomiota myös III infinitiivin inessiivin käyttöön nominativus absolutuksessa ja otsikoissa.

Dubrovina käsittelee myös III infinitiivin elatiivia. Hän toteaa, että suomessa on täysin edustuneena III infinitiivin sisäpaikallissijojen ryhmä. Kaikkia kolmea sijaa käytetään konkreettisen aktiivisen toiminnan ilmaisuun, ja ne eroavat toisistaan siten, että ne osoittavat lokaalisuhteita: minne — missä — mistä. Ne esiintyvät pääasiassa sekä intransitiivittä transitiiviverbeihin liittyneinä, ja vastaavasti ne ilmaisevat joko hallitsevan intransitiiviverbin subjektin tai hallitsevan transitiiviverbin objektin toimintaa. Nomiiniin liittyvä käyttö on ominaista pääasiassa vain illatiiville ja itsenäinen käyttö illatiiville ja inessiiville.

Muut III infinitiivin sijat, adessiivi, abessiivi ja instruktiivi, liittyvät niin ikään enimmäkseen verbeihin. Olennaisena erona on kuitenkin se, että niiden muodostamat rakenteet eivät ole riippuvaisia hallitsevan verbin transitiivisuudesta tai intransitiivisuudesta. Adessiivin osalta Dubrovina päättyy siihen Nyky-

suomen sanakirjallekin tuntemattomaan tulokseen, että tämä infinitiivimuoto voi tietyissä tapauksissa toimintatapaa ilmaisessaan ja ilman määresanoja ollessaan esiintyä adverbina, vrt. esim. *puheltiin kuiskaamalla* tai — — *ja samoin yllättämällä ympäröi yön pimeyskin hänet*.

Dubrovinan tutkimuksen miellyttäviin ansioihin kuuluu sekin, että pitkin matkaa on kiinnitetty huomiota siihen, millaisia vastaavuuksia suomen infinitiiveillä on venäjässä. Aiheellisesti on korostettu sitä, että pääasiassa jo I infinitiivin lyhempään muotoon ja III infinitiivin illatiiviin sisältyvät ne funktiot, jotka ovat indoeurooppalaisten kielten yhdellä ainoalla infinitiivillä. Tekijä huomauttaa, että esimerkiksi suomen *lakata*, *tauota*, *heretä* -verbeihin liittyvä elatiivi on helppo kääntää venäjään, koska venäjässäkin tällaisten verbien yhteydessä esiintyy infinitiivi. Toisaalta adessiivimuodolla sellaisissa tapauksissa kuin *Tekemällä torpasta talo tulee* ei ole lainkaan vastinetta venäjässä.

Seppo Suhonen